

เครื่องจักสานไทย 3

เครื่องจักสานเกี่ยวกับข้าว

- ชาวไทยในชนบททุกภาค โดยเฉพาะชาวนา มีการทำเครื่องจักสานเพื่อใช้เกี่ยวกับการทำนาตั้งแต่เริ่มเพาะปลูกกล้า ดำนา เก็บเกี่ยว รวมไปถึงการตีข้าว ตักตวง หาบข้าว สีข้าว ตำข้าว ฝัดข้าว นึ่งข้าว และบรรจุข้าวสุก ก็ใส่ลงไปในภาชนะจักสาน
- ขั้นตอนต่างๆ ข้างต้นล้วนแต่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักสานมากมายหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับการนำไปใช้งานว่าควรมีลักษณะใด เช่น แบน โค้งมน ทรงกระบอก ฯลฯ
- เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจจึงขอแยกตามภาค คือ

ภาคเหนือ

- คนเมืองหรือชาวเหนือของไทยซึ่งมีอาชีพทำนา มีการสานภาชนะของใช้ด้วยเครื่องจักสานมากมายหลากหลายประเภท ตั้งแต่สานขึ้นมาใช้งานอย่างง่าย ๆ เช่น กวักกล้า บางประเภทมีลักษณะเด่นจนยากที่จะหาที่อื่นคิดทำได้ เช่น คุติข้าว แต่บางประเภทก็มีลักษณะร่วมหรือใกล้เคียงกับภาคอื่นๆ เช่น ก่องข้าวและแฉับข้าว เป็นต้น
- เครื่องจักสานที่เกี่ยวกับข้าวของภาคเหนือหลักๆ เช่น

ตัวอย่างการใช้เครื่องจักสานในห้องครัว ภาคเหนือ

ก๊วย หรือ กวย

- ลักษณะก้น ๔ เหลี่ยม เส้นผ่าศูนย์กลางก้นก๊วยประมาณ ๓๐ ซม. สูงประมาณ ๔๐ ซม. ปากกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔๕ ซม. สานด้วยลายขัดตาห่างหรือลายตาเฉลว ใช้ใส่กล้าเพื่อนำไปปักดำ

กำวย หรือกำวย(เหนื่อ)

การใช้ถ้วยหอบกล้าช่วงการดำนา

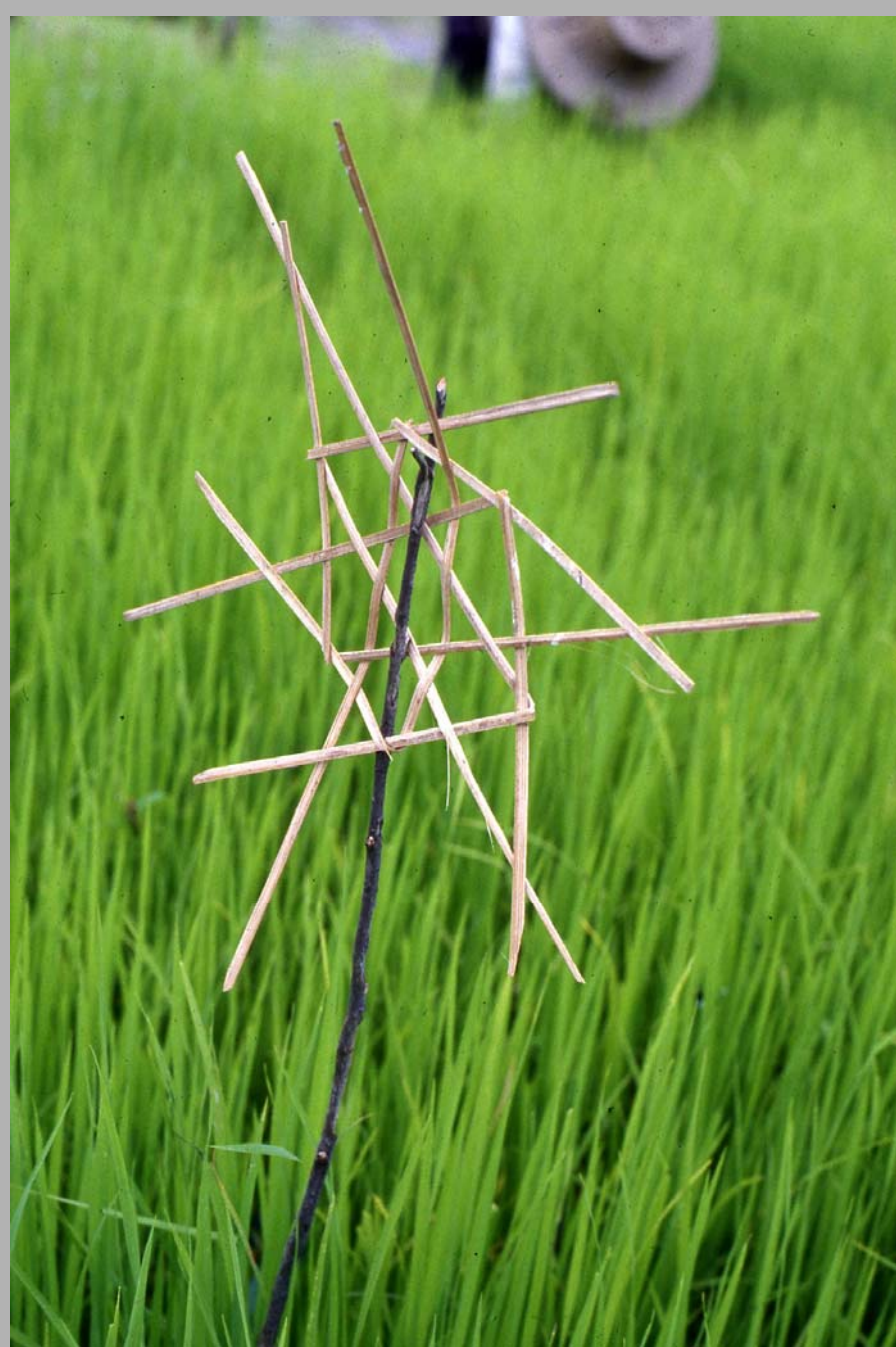

ตาแหลว หรือ เฉลว

- เป็นเครื่องจักสานที่ชาวเหนือสานขึ้นมา เพื่อใช้เกี่ยวกับความเชื่อที่ว่า กันสิ่งอัปมงคล, ปัดเป่าสิ่งเลวร้าย ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร ปักไว้ที่นา เมื่อเริ่มไถหว่าน หรือปักดำ ก็เพื่อป้องกันสัตว์ที่เป็นศัตรูพืชประเภทหนู, นก, แมลง, เพลี้ย ฯลฯ รวมถึงสิ่งที่มองไม่เห็นลงมาทำลายข้าวกล้าให้เสียหาย ทำให้ได้ผลผลิตไม่สมบูรณ์
- ตาแหลวดังกล่าวจะทำอย่างง่าย ๆ คือใช้ตอกสานเป็นลายตาเฉลว ๖ ตาห่าง

ตาแหลว หรือ เฉลว
ปักนา

เฉลวปักนา

เฉลวปักกลานนวดข้าว

การเก็บเกี่ยวข้าวของคนเมืองหรือชาวเหนือ

ขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าว มีเครื่องจักสานที่มีลักษณะเฉพาะ และ
น่าสนใจหลายรูปแบบเข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้งานในแต่ละลักษณะ
โดยเฉพาะช่วงการตีข้าว เพื่อเก็บผลผลิต

วิธีการตีข้าว

- พื้นที่ราบกั้นหุบเขาและตามไหล่เขาของภาคเหนือซึ่งเป็นพื้นที่ทำการเพาะปลูกข้าวนั้น เมื่อการเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จซึ่งตกราวปลายเดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนธันวาคม ชาวเหนือจะมีการเก็บเกี่ยวและการตีข้าว เพื่อเก็บผลผลิตด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่อยู่ ๓ วิธีการหลัก ๆ คือ

๑. การตีแคว'

๒. การตีตาลาง

๓. การตีคู้และตีแอ่ว

1. การตีแครง

แคร่ไม้

- เริ่มด้วยการเตรียมตาลาง แล้วหาบข้าวมากองรวมกัน นำแคร่ไม้มาวางไว้กลางตาลาง เป็นอุปกรณ์รองรับการตีข้าว แคร่ไม้นี้มีลักษณะคล้ายโต๊ะ 4 ขา และบางที่เป็นแบบ 2 ขา สูงประมาณ 50-60 ซม. กว้างประมาณ 70-80 ซม. ส่วนพื้นแคร่ใช้ไม้เนื้อแข็ง หรือไม้ไผ่หน้ากว้างประมาณ 5-8 ซม. ตีเว้นระยะห่างประมาณ 8-10 ซม. เพื่อปล่อยให้เมล็ดข้าวร่วงผ่านได้ง่าย การตีแคร่จะตีได้ครั้งละ 3-4 คน ต่อ 1 แคร่ แต่ถ้าเพิ่มความยาวแคร่ หรือเพิ่มจำนวนแคร่ก็สามารถเพิ่มจำนวนคนตีข้าวเพื่อช่วยกัน ได้มาก และเร็วขึ้น
- การตีแคร่ในปัจจุบันจะเปลี่ยนไปคือ มักจะไม่เตรียมตาลาง แต่จะใช้ผ้าพลาสติกผืนใหญ่ปูรองแล้วนำแคร่มาวางเพื่อตีข้าวเป็นกองๆ เสร็จแล้วก็ยกผ้าพลาสติกไปปูรองตีข้าวกองต่อไป

การตีแคร่ ภาคเหนือ

2. การตีตาดางหรือออกเสียงว่า “ตาดาง”

- เป็นการตีข้าวบนลานดินหรือลานนวดข้าว โดยการใช้พื้นที่ท้องนาที่เกี่ยวข้าวเสร็จแล้วทำตาลาง เริ่มเตรียมการ โดยตัดต่อข้าว ปรับพื้นดินให้เรียบแน่นแล้วใช้มูลควายสคมาละลายน้ำทาเคลือบผิวหน้าดิน ทิ้งให้แห้ง เรียกลานนวดข้าวนี้ว่า "ตระราง" หรือ "ตาลาง" หรือออกเสียงว่า "ตำลาง" หลังจากนั้นจึงเตรียมหาบข้าวที่เกี่ยวมัดไว้ในท้องนามากองรวมกันที่ตาลางแล้วลงมือตี โดยเจ้าของที่นาสามารถขอแรงให้เพื่อนบ้านมาช่วยตี หรือ "เอามือ" หรือ "ลงแขก" ได้พร้อมกันหลายคน จนสามารถตีข้าวให้แล้วเสร็จภายใน 1 หรือ 2 วัน เพราะตาลางมีขนาดกว้างพอที่จะตีข้าวพร้อมๆกันได้มากถึง 10 คน

การตีตาลาง

การตีตาลาง

การตีตาง

3.การตีคูก

- นอกจากการตีข้าวแบบตีตาลางและการตีแคร่แล้ว ชาวเหนือยังมีวิธีการตีข้าวลงบนภาชนะจักสานขนาดใหญ่อีกหลายพื้นที่ สาเหตุที่เกิดการตีข้าวในภาชนะเช่นนี้ขึ้นก็เนื่องมาจากสภาพพื้นที่ของภาคเหนือในส่วนที่เป็นไหล่เขา มีการปลูกข้าวไร่บนพื้นที่แคบชันซึ่งเป็นข้อจำกัดในการทำลานนวดข้าวดังเช่นพื้นที่ราบ จึงเกิดการแก้ปัญหาด้วยการสานภาชนะที่เหมาะสมกับการตีข้าวในพื้นที่ดังกล่าวขึ้น ด้วยการสานภาชนะรูปทรงคล้ายกระบุงขนาดใหญ่เรียกว่า “แอ่ว” เส้นผ่าศูนย์กลางปากประมาณ 100 ซม.เศษ ซึ่งเป็นขนาดที่เหมาะสมกับการเคลื่อนย้ายไปตามไหล่เขาที่ปลูกข้าวไร่ จาก “แอ่ว” ขนาดเล็กที่ใช้ตามไหล่เขาแล้ว ในเขตอ.แม่ทะ จ.ลำปาง ยังนิยมสานแอ่วขนาดใหญ่เพื่อยกเคลื่อนย้ายไปตีข้าวตามจุดต่าง ๆ ได้ไม่เฉพาะตามไหล่เขา แต่ยังรวมถึงพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาและที่ราบเชิงเขาด้วย

คู่มือข้าว

สาเหตุที่เลือกการตีข้าวลงในคู ก็เนื่องมาจากสภาพท้องถิ่นของภาคเหนือ
มีลักษณะลาดเอียงเป็นส่วนใหญ่ การคิดวิธีการตีข้าวเพื่อให้สัมพันธ์กันกับ
พื้นที่ซึ่งยากต่อการทำลานนวดข้าว

เกี่ยวข้าวกองไว้เป็นจุดๆ รอการตีคู

การใช้คูตีข้าวในจุดที่เกี่ยวข้องข้าวกองไว้เป็นระยะๆ

การตีข้าวพร้อมกันหลายจุดด้วยการใช้คู เป็นวิธีที่สะดวกกับพื้นที่

สาดกะลา วีหรือกำ เป็นเครื่องจักสานที่ใช้ช่วงตีข้าว

สาดข้าวลงที่สาดกะลา แล้วใช้วีหรือพัด พัดเพื่อแยกเมล็ดข้าวลีบออกจากข้าวเต็ม
(หรือเมล็ดข้าวที่สมบูรณ์)

การสาดและวีข้าว ช่วยให้ข้าวที่สะอาดและสมบูรณ์

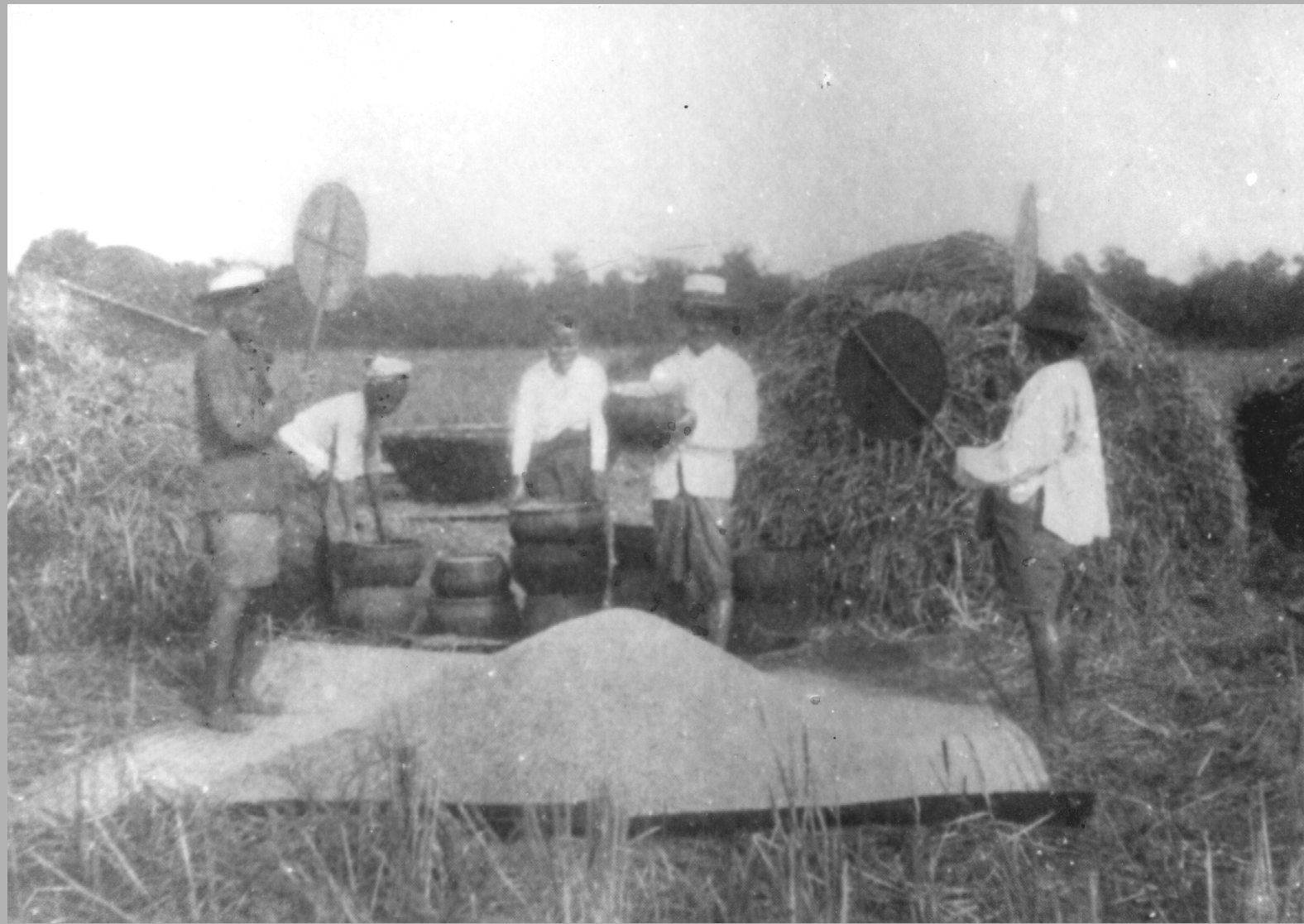

สถานีใช้รองรับข้าวเปลือก ในการแบ่งข้าวในนา ประมาณ 2442-50
โดยมิชชันนารีอเมริกัน

การย้ายคูด้วยการหาม 2 คน

การย้ายकुด้วยการยก 2 คน

การเคลื่อนย้ายคูเพียงคนเดียว

ขนาดของคูเปรียบเทียบกับคน

ใช้ตั้งให้เงาเพื่อนักพักผ่อนช่วงพักเที่ยง

ส่วนก้นคุซึ่งนูนขึ้นมา เรียกว่า “หมง” เป็นจุดที่รวงข้าวกระทบมากที่สุด
ในช่วงตีข้าว แต่ทำให้เมล็ดข้าวหลุดร่วงง่ายขึ้น จึงเกิดการชำรุดเร็ว
จึงต้องซ่อมให้ใช้งานต่อไปได้อีกด้วยการสานแผ่นปิด

วิธีการจัดเก็บคูลหลังการใช้งาน

วิธีการง่ายๆ ในการเก็บรักษาคุ คือ ป้องกันและรักษาคุให้แห้งและฝน
อีกทั้งลมพัดผ่านได้ตลอดเวลา เพื่อให้คุไม่ชื้นหรือร้อนจัดจนเกินไป

วิธีการสอนคุณ

ตัวอย่าง การสาธิต บ้านดอนแก้ว สารภี เชียงใหม่

วัสดุและอุปกรณ์การสาน

ตอกไม้ไผ่ซาง ใช้สานและปิดขอบปากตุ้ และหวาย ใช้มัดปาก

การเตรียมตอก

- กุ 1 ใบ ต้องเตรียมวัสดุ หรือตอก ในปริมาณและขนาดดังต่อไปนี้
- ไม้ไผ่ซาง ซึ่งมีอายุประมาณ ๒ ปีเศษ มีลักษณะเฉพาะ ๓ ขนาดคือ
- 1. ตอกขนาดเล็ก จักตอกป็นส่วนผิว คือจักตามความกว้างของผิวไม้ไผ่ ให้ได้ความกว้างประมาณ ๑ ซม. ยาว ๘ สอก หรือ ๔ เมตร หรือ ๔๐๐ ซม. ให้หัวท้ายตอกทั้ง ๒ ด้านเรียวเล็กและแบนลงกว่าส่วนกลางของตอก กุ ๑ ใบ ใช้ตอกขนาดเล็ก ๑๐๐ เส้น

- **2. ตอกขนาดกลาง** ใหญ่กว่าขนาดเล็ก คือกว้างประมาณ ๑.๘ ซม.แต่สั้นกว่าขนาดเล็ก ยาวประมาณ ๓ ศอก หรือ ๓.๕๐ เมตร หรือ ๓๕๐ ซม. การเหลาตอกขนาดกลางจะเหลาในลักษณะเดียวกับขนาดเล็กคือ หัวท้ายเรียวและแบนส่วนปลาย กุ ๑ ใบ ใช้ตอกขนาดกลาง ๑๐๐ เส้น
- **3. ตอกขนาดใหญ่** ขนาดจะใหญ่กว่าสองขนาดแรก คือ กว้างประมาณ ๑.๘๐-๒ ซม. แต่สั้นกว่าทั้งสองขนาดคือ ยาว ๖ ศอก หรือ ๓ เมตร หรือ ๓๐๐ ซม. การเหลาตอกขนาดใหญ่ต่างกับ ๒ แบบแรกคือ เป็นการเหลาให้เรียบสม่ำเสมอทั้งเส้น ไม่ต้องเรียวและแบนส่วนปลายเหมือนขนาดเล็กและขนาดกลาง กุ ๑ ใบ ใช้ตอกขนาดใหญ่ ๑๐๐ เส้นเศษ

ไม้ปิดปากคู มีความยาวเท่ากับตอกเส้นใหญ่ คือ ยาว ๒๐ ศอก หรือ ๑๐ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓-๔ ซม.

๗ ต้นพุทราหนาม

ไม้พุดราหนามหรือไม้ป่าต้นขอ ใช้เข้าขอบคูด มีความยาวเท่ากับตอกเส้น
ใหญ่ที่ใช้ประกบปิดปากคูด คือ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓-๔ ซม.

ยาว ๒๐ ศอก หรือ ๑๐ เมตร

ค้อน ทอยไม้ วงเวียน

สากไม้ ใช้ตำแผ่นกันคุให้เนบแม่แบบหลุมดิน

ลูกดิ่ง ใช้จับศูนย์กลางหลุมดิน

แอ่งน้ำ ไซ้แซ่แผ่นตอก

หลุมดิน แม่แบบคุ ต้องเคลือบด้วยโคลนจากลำเหมือง

ขนาดหลุมดิน

- แม่แบบคู้ เป็นหลุมดินทรงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางปาก ๒๕๐ ซม. สูงตามแนวตั้ง ๕๐ ซม. ลึกลงตามความลาดเอียง ๑๑๐ ซม. ส่วนก้นหลุมจะก่อให้เป็นเนินดินกลมหนุนป้องกันน้ำ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๘๐ ซม. ส่วนหนุนขึ้นมาี้เรียกว่า “หมง ”

ใช้ดึงจับระดับ

กำหนดศูนย์กลางคูที่หมง

ขีดเส้นรอบวงคุด้วยวงเวียนให้ได้ขนาดและรูปทรงตามที่ต้องการ

แต่งผิวดินให้เรียบ ก่อนเริ่มसानคูแต่ละใบทุกครั้ง

การธนาคาร

ในวันแรกของการสานซึ่ง
มักจะเป็นช่วงเช้า สล่าเก่า
จะนำดอกไม้ รูปเทียนมาจุด
บอกกล่าวและขอขมาต่อ
พระแม่ธรณีก่อนลงมือสาน

- เริ่มต้นการสานด้วยการใช้ตอกขนาดเล็กที่สุด แต่มีขนาดยาวที่สุดสานให้เป็นแผ่นสี่เหลี่ยม โดยเริ่มจากจุดศูนย์กลางขยายออกไปทั้ง ๔ ด้านๆ ละ ๒๕ เส้น รวม ๑๐๐ เส้น แล้วนำไปแช่น้ำนานประมาณ ๓ ชม. เพื่อให้ตอกดูดน้ำ แล้วนำไปลงไฟประมาณ ๕ นาที

นำแผ่นตอกกลางแช่น้ำ โดยให้ส่วนเนื้อไม้อยู่ด้านบน

ใช้เวลาประมาณ ๓ ชม. เพื่อให้ตอกดูดน้ำ

ตั้งเสา 3 เสา
เพื่อรับคู่ช่วงถนนไฟ

จุดไฟนคุประมาณ ๕ นาทีเพื่อให้ตอกอ่อนตัว

เมื่อตอกอ่อนตัวแล้ว

รีบนำไปวางลงในหลุมดิน โดยให้ส่วนผิวไม้อยู่ด้านบน

ใช้ลูกดิ่งจับให้แผ่นตอกอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางกันหลุมแม่แบบ

ใช้สากไม้ทำให้เส้นตอกอ่อนตัวแนบกับ “หมง” เพราะส่วนก้นคูกมีลักษณะ
นูนป้องกันมา จึงต้องใช้สากไม้ช่วยกันทำให้เส้นตอกอ่อนตัวแนบแม่แบบ
หลุมดินที่ขุดแต่งไว้ แล้วเดินวนรอบก้นคูก เรียกว่า “รำวง”

- หลังจากนั้นช่างจะใช้เส้นตอกขนาดกลางสานต่อขึ้นมาอีกทั้ง ๔ ด้านๆ ละ ๒๕ เส้น รวม ๑๐๐ เส้น แล้วจึงสานต่อส่วนปากซึ่งจะขยายบานผายออก ด้วยการใช้ตอกขนาดใหญ่ ซึ่งมีลักษณะกว้างเสมอกันตลอดทั้งเส้น โดยสานขึ้นมาเช่นเดียวกันกับตอกเส้นเล็กและเส้นกลางทั้ง ๔ ด้านๆ ละ ๒๕ เส้น รวม ๑๐๐ เส้น แต่การใช้ตอกทั้ง ๓ ขนาดสานขึ้นมาทั้ง ๔ ด้านในลักษณะแผ่น ๔ เหลี่ยมจนถึงปากคู้ ซึ่งจะมีพื้นที่ส่วนมุมทั้ง ๔ บริเวณใกล้ปากคู้เหลือว่างอยู่ เพราะการสานคู้ซึ่งใช้วิธีการขยายออกจากจุดศูนย์กลางส่วนก้นคู้ในรูปทรง ๔ เหลี่ยมสู่ปากหลุมรูปทรงกลม ทำให้เหลือพื้นที่ว่างทั้ง ๔ มุม จึงต้องแก้ปัญหาด้วยการเสริมตอกเส้นยืนแทรกเข้าไปในพื้นที่ๆ ยังขาดอยู่จนต่อเนื่องเป็นแผ่นผืนเดียวกันตลอดทั้งใบ

ใช้วงเวียนไม้จี้ครอบขอบปากคุ

ตัดขอบปาก

เข้ําขอบปากช้ําคราวด้วยตอกไม้ไผ่

ยกขึ้นมาวางนอกหลุมแม่แบบ

ปิดขอบปากส่วนบนด้วยไม้พุทราหนาม

มัดยึดขอบคุเป็นระยะปากด้วยหวาย

การมัดขอบปากถุ

ก้นคุ คือ "หมง" ซึ่งเป็นส่วนก้นคุที่หนุนป้องกันมา
เมื่อตีข้าวในคุจะทำให้เมล็ดข้าวหลุดร่วงเร็วขึ้น

ขนาดของคู่มือเปรียบเทียบกับคน

เครื่องจักสานเพื่อการตีข้าวรูปแบบอื่นๆ

คูตีข้าว สันป่าตอง เชียงใหม่ ใช้วิธีการสานบนพื้นเป็นแผ่น
แล้วเย็บยึดให้เป็นรูปทรงคล้ายบุงปากผาย

แอ้วตีข้าว ลำปาง มีวิธีการสานโดยการตั้งเสา 4 เสา
มัดไม้คร่าว 4 ด้านเพื่อช่วยพยุงเส้นตอก

ส่วนกันแอ่ว
สานเป็นแผ่น 4 เหลี่ยม

การเก็บรักษาแฉ่ว
หลังการใช้งาน

ภาพแม่ค้าหาบขลุ่ยกลับจากตลาด ประมาณ พ.ศ. 2445

ภาพแม่ค้าหาบบุงกลับจากตลาด ประมาณ พ.ศ. 2445

บุง เชียงใหม่

บุงหลวงหรือบุงขนาดใหญ่

กระบุง ขนาดต่างๆ

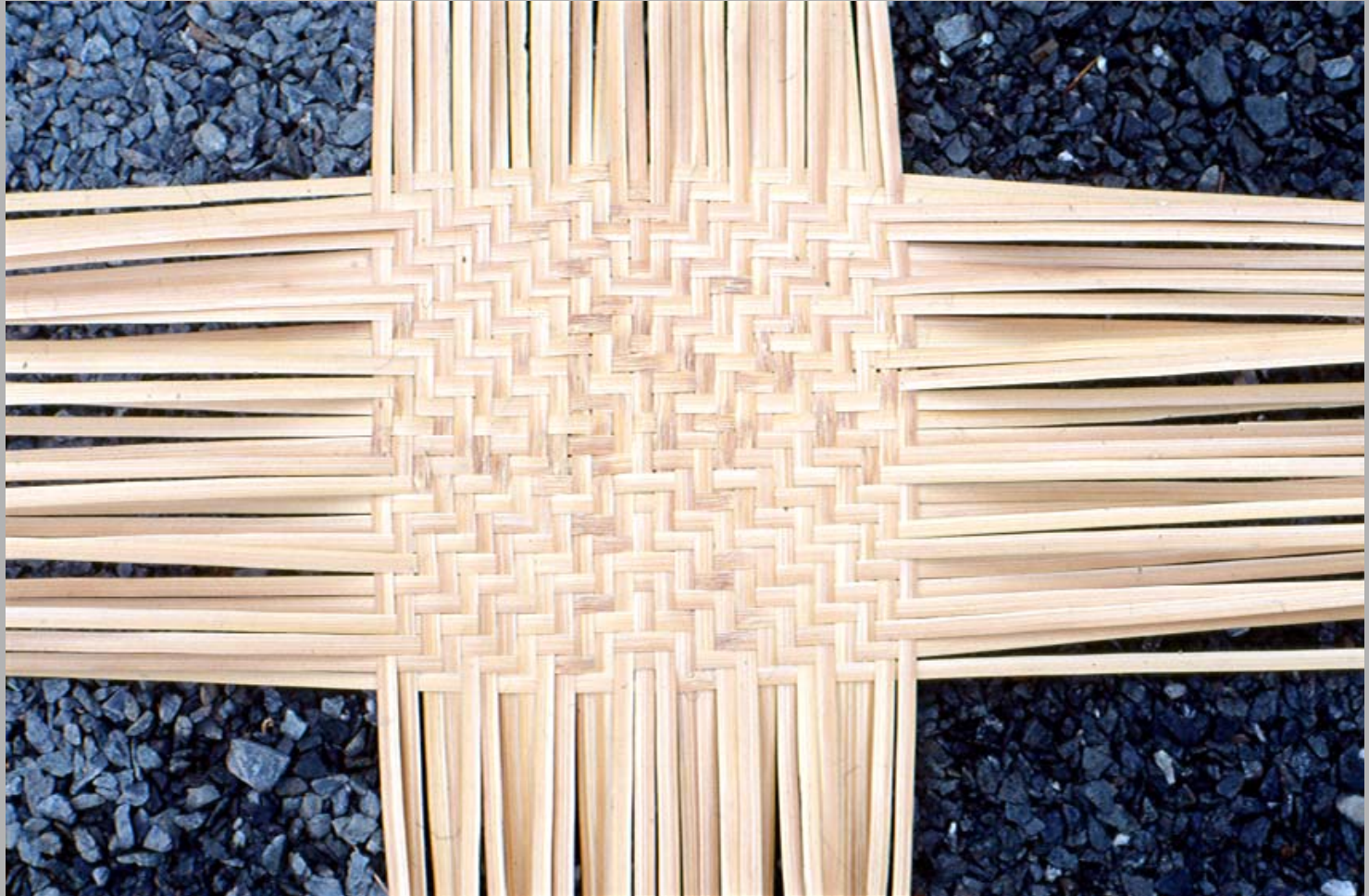

แม่แบบบุง

เริ่มต้นสานเป็นแผ่น

ทาบกดก้นบุง

การใช้แม่แบบบุงเก่า

รูปทรงกระบอกต่างๆ

กระบุง 2 หู หรือบุงตีบ พบ ทั้งเหนือและอีสาน

โดยเฉพาะบริเวณจังหวัดที่มี
พื้นที่ติดต่อกับประเทศพม่าและ
ประเทศลาว เช่น แม่ฮ่องสอน
เชียงราย พะเยา น่าน ส่วนใน
พื้นที่ภาคอีสานมักจะพบใน
จังหวัดที่ตั้งอยู่ริมน้ำโขงซึ่งมีที่
ตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับประเทศลาว
เช่น เลย หนองคาย นครพนม
มุกดาหาร อุบลราชธานี เป็น

หลัก

บุงตีบ เชียงของ

บุงตีบ เมืองน่าน

กะต้ำ นครพนม

กระบุง 2 หูและกะต้ำ อีสาน ใช้ใส่ข้าวสาร และพืชผักต่างๆ

(หน้า)กะฉนอ (หลัง)กะต้ำ บ้านปากยาม นครพนม

บุง เมืองน่าน

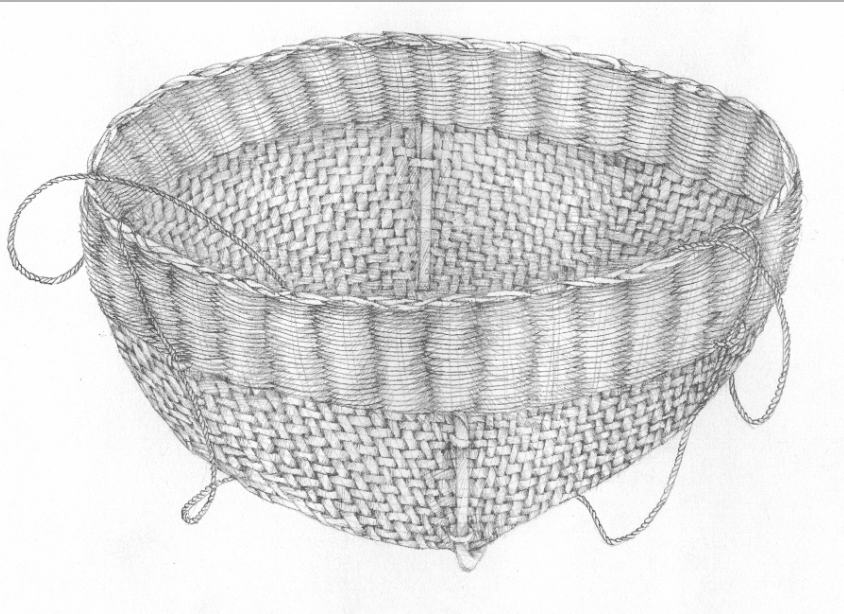

บุงเมืองน่าน

บุงลำปาง

บุง เมืองแพร่

เป็ด แม่ฮ่องสอน

ก้นบุง เชียงใหม่

ก้นบุง เมืองแพร์

เสวียน หรือยองข้าว

- เสวียนเป็นภาชนะจักสานทรงกระบอกขนาดใหญ่ที่สานขึ้นมาเพื่อใช้เป็นที่เก็บข้าวเปลือก ทำหน้าที่เช่นเดียวกับยุ้งข้าว แต่ปริมาณการบรรจุน้อยกว่า

เสวียน

หรือยองข้าว แม่ฮ่องสอน

ดั่ง(กระดั่ง) แม่ฮ่องสอน(ซ้าย)

ถ้ำหู่ (ขวา)

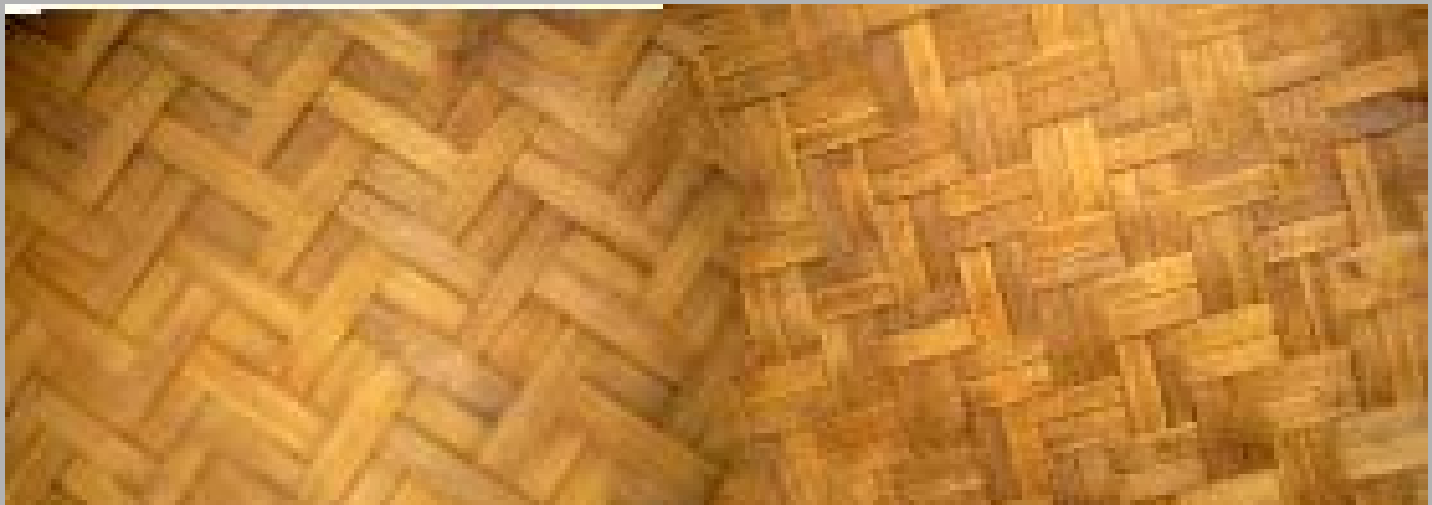
ตะแกรงหรือ
เหียงร้อนข้าว

ชาวบ้านช่วยกันตำข้าวด้วยครกกระเดื่อง โดยใช้กระดิ่งฝัดข้าว แล้วจึงนำ
ข้าวสารใส่บุงหาบ ถ่ายโดยมิชชันนารีอเมริกัน ประมาณ พ.ศ.2442-50

ลายด้านนอก และในจะสานต่างกัน

สถานช้ำหวด เหนือ

ไหไม้และซ้าหวด เหนือ

ไหไม้ตั้งข้าว นิยมในภาคเหนือ

อุปกรณ์นี้ช่วยไห้ไม้

16 10:57AM

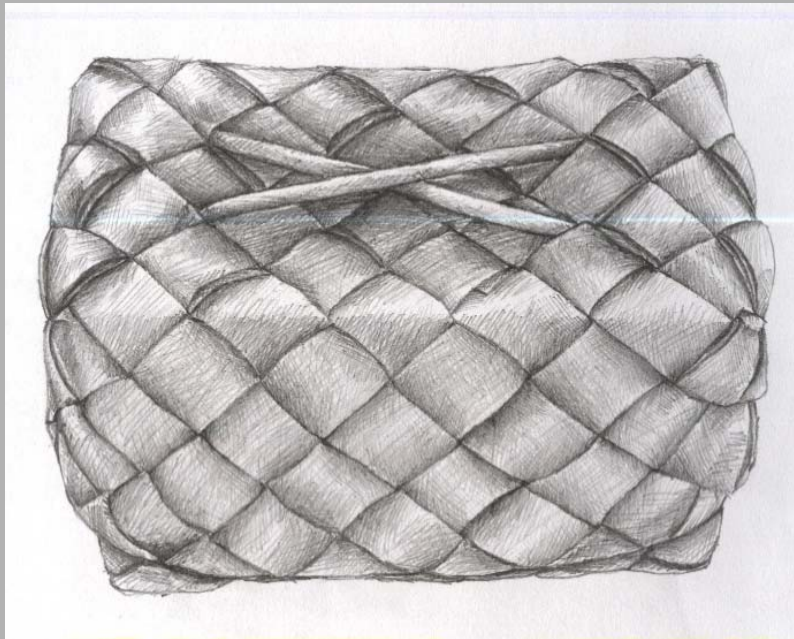

แฉับข้าว ก่องข้าว ไห(นั่ง)ข้าว

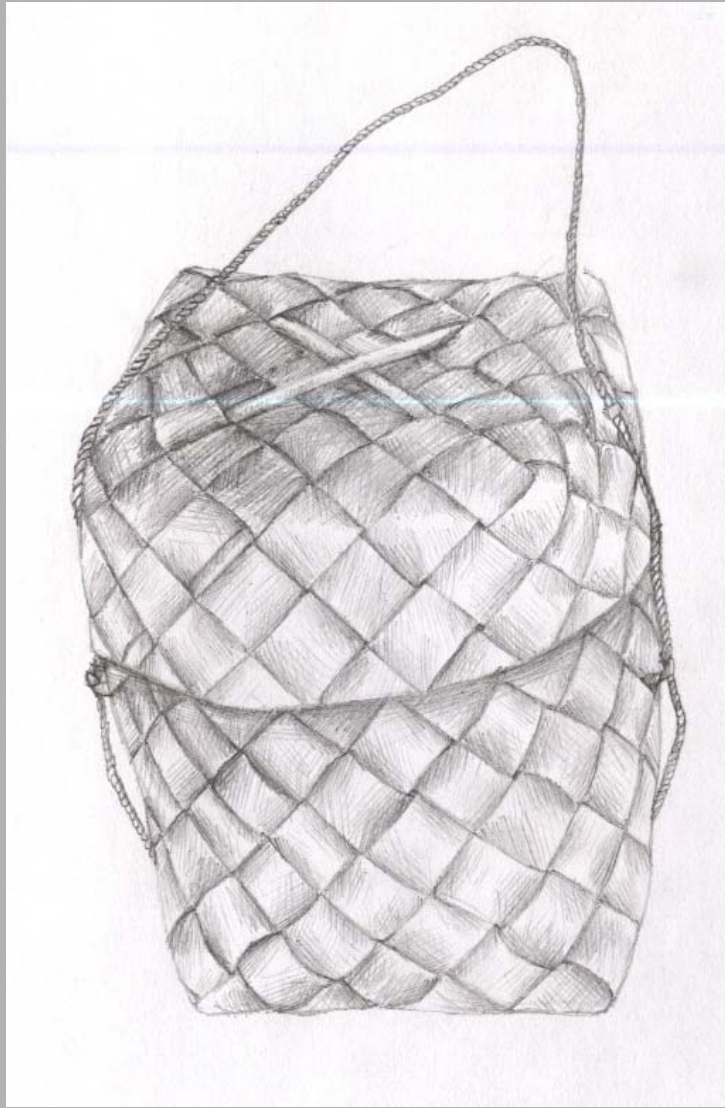

แฉับข้าวใบตาล เหนือ

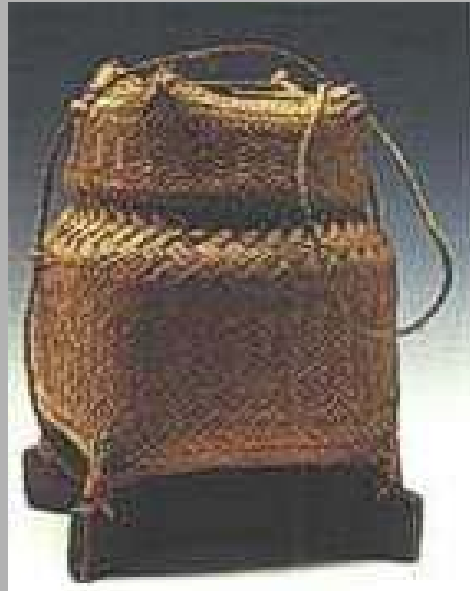

ก่องข้าว เหนือ

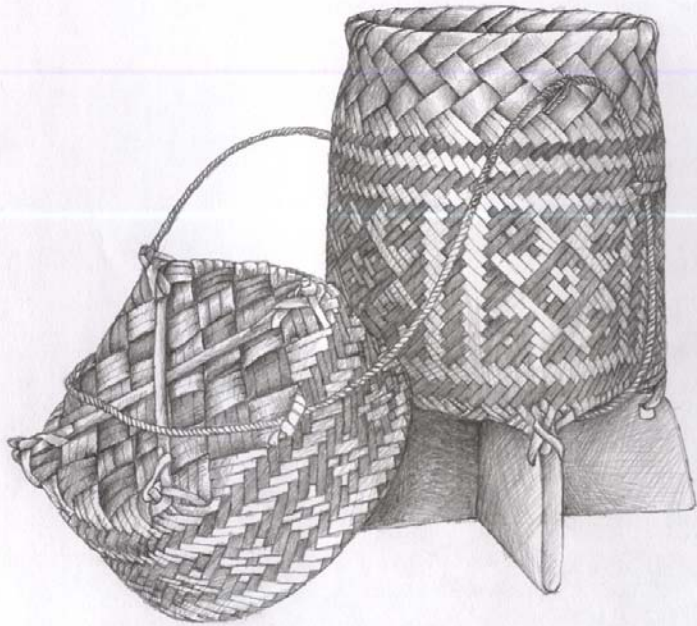
ก่องข้าว ภาคเหนือ

กล่องข้าว จังหวัดตาก

ก่องข้าวดอก ลำปาง

ก่องข้าว แพร่

ก่องข้าวอีสาน

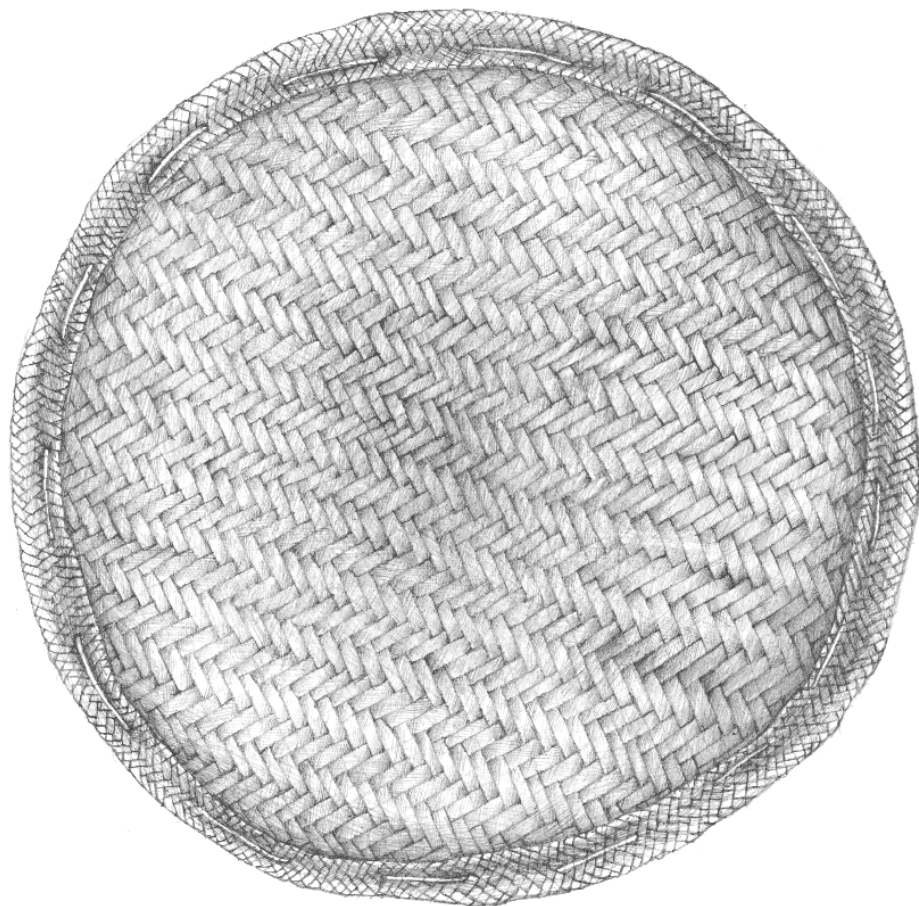

เตรียมหรือตัด แม่ฮ่องสอน

เตรียมหรือตัด แม่ฮ่องสอน

เชียงใหม่

เชียงใหม่

ภาคอีสาน

ทอหรือกะทอ (อีสาน)

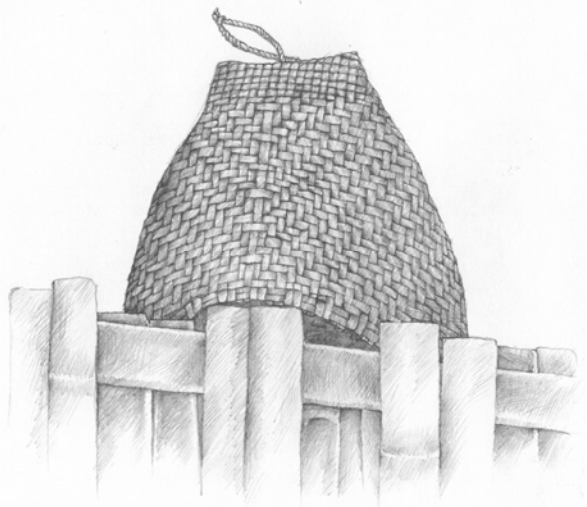
ทอหรือกะทอ

- ลักษณะก้น ๔ เหลี่ยม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓๐ ซม. สูงประมาณ ๔๐ ซม. ปากกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔๕ ซม. สานด้วยลายขัดตาห่างทั้งใบ จะเข้าขอบปากด้วยตอกไม้ไผ่เส้นกว้างและหนาเพื่อความแข็งแรง มักยึดเป็นระยะ

ส่านหวด อีสาน

หวดหนึ่งข้าว อีสาน

หวดนึ่งข้าว อีสาน

มวยและหวดนั่งข้าว

มวนึ่งข้าว อีสาน

กระติบข้าว อีสาน

กระติบข้าว อีสาน

การสานกระติบข้าว นครพนม

ขั้นตอนการสานกระบี่

นกรพนม

กระติบข้าว เลย

ตัวและฝากระติบ นครพนม

การสานแผ่นปิดฝา ถายตาแหลวฮ่อ

ถาดฝากระติบและกระติบที่สานเสร็จแล้ว

เตาอบกระติบ นครพนม

ภายในเตาอบ

ผลิตภัณฑ์ที่สำเร็จแล้ว

สานกระตัง อีสาน

กระด้ง

การเข้าขอบกระตัง อีสาน

นกรพนม

นครราชสีมา

กระบุง นครราชสีมา

นครราชสีมา

กระบุง
นครราชสีมา

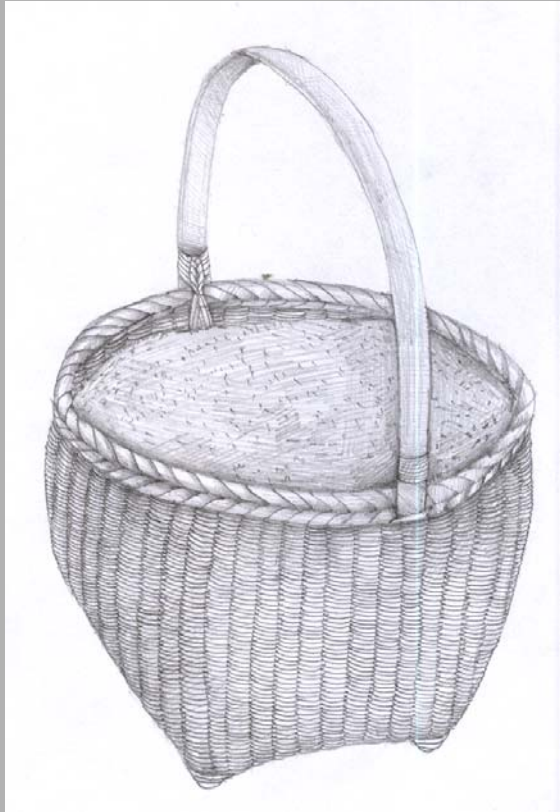
กระบุง ชัยนาท

ก้นกระบุง ศรีสะเกษ

กะต๋ำหรือตะกร้า
อีสาน ไทย

ภาคกลาง

พ้อมข้าว ภาคกลาง

เครื่องสีข้าวมือ

การตีข้าวด้วยสีมือ

การเล่นผีกระดิ่ง วัน
สงกรานต์ เพชรบุรี

ภาคใต้

กระด้ง ใต้

เครื่องมือสำหรับ
ทำเปลือกแตกเป็น

กระด้ง ไ้

ເຂອ ໄຕ້

หม้อ ไ้

หม้อ ไ้

ก้นเฒ่อ ภาคใต้

บุงหรือเหมอ ภาคใต้

การทิ่มข้าวและฝัดข้าว

สงขลา

ข้าวกล้อง ซ้อมมือ บรรจुสอบรรจุ

สงขลา

การฟัดข้าวโดยใช้กระตัง (ขวา สงขลา)

กระด้งฝัดข้าว ภาคกลาง

กระดิ่งลายขอ

- สานแนวกลางกระดิ่งด้วยลายขอ โดยใช้ข้อส่วนสั้นไม้ไผ่ขึ้นมาเป็นแนวฟันปลา เพื่อช่วยให้แยกแกลบและกากออกจากกันได้ง่ายในช่วงฝัดข้าว

ต้นยางนา
ให้น้ำมันเคลือบผิวภาชนะ
ประเภทกระดิ่ง คุ
หรือผสมชัน ใช้ยาเรือ

เครื่องตวงข้าวของไทย

ແລ່ງ ທຳຈາກກະລາຝ່າຮຶ່ງ
ໃຊ້ຕວງຂຳວເປຼືອກ ຂຳວສາຣ ເທ່ກັບ 1 ລີຕຣ

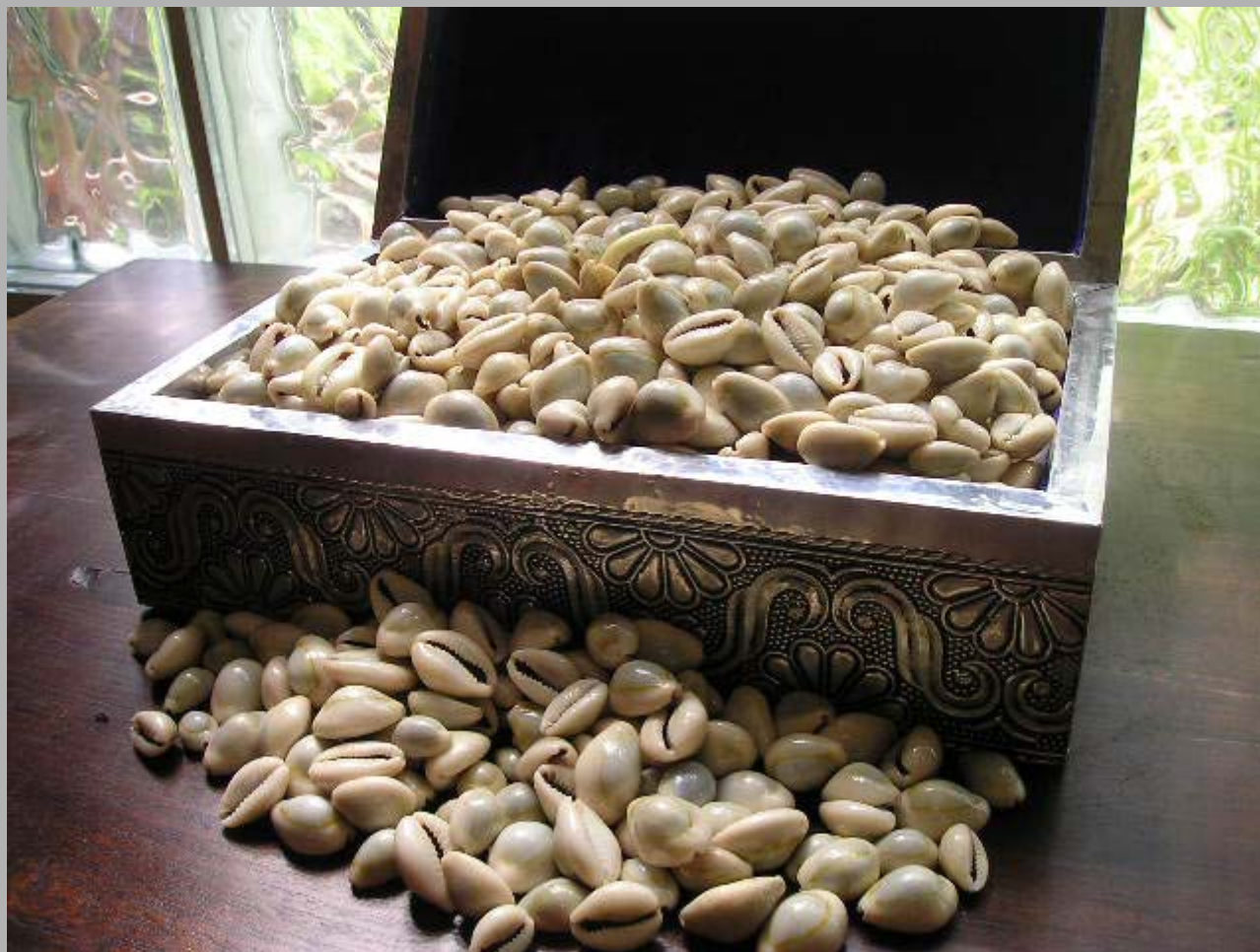
- ทะนัน ใช้กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงปีที่ออกพระราชบัญญัติมาตรา
ซึ่งตวงวัด พ.ศ.2466 มี 2 ขนาด คือ ขนาดใหญ่กับขนาดย่อม เนื่องจาก
ตั้งแต่สมัยอยุธยามาไม่มีเครื่องสอบว่า ทะนันควรจะมีน้ำหนักที่แน่นอน
เท่าใด จึงใช้เบ้า(เบ้าจัน)เป็นสิ่งที่ตั้งเกณฑ์มาตรฐานว่า ทะนันใหญ่จุเบ้า
1,000 เบ้า ทะนันขนาดย่อมจุเบ้า 830 เบ้า
- ทะนันที่กล่าวในพระราชพงศาวดาร ตลอดจนทะนันตวงข้าวเปลือก
ข้าวสารที่ใช้สัดและถั่ง และที่กำหนดเป็นมาตราต่างๆ ก็คงจะเป็น
ทะนันที่จุ 830 เบ้าทั้งสิ้น

- ในสมัยรัชกาลที่4 เกิดมีโรงสีไฟของฝรั่งเกิดขึ้นครั้งแรก โรงสีไฟชื้อข้าวเปลือกมาสีเป็นข้าวสาร มาตรการวงที่ใช้กับข้าวเปลือกและข้าวสารของเดิมคงจะเข้ากับเหตุการณ์ไม่สะดวก จึงเกิดมีมาตราใหม่ขึ้นเป็น 2 แบบแยกกันเด็ดขาด

- **มาตรการวงข้าวเปลือก**

100	เมล็ดข้าว	=	1	ใจมือ
4	ใจมือ	=	1	กำมือ
4	กำมือ	=	1	แ่ง
2	แ่ง	=	1	ทะนาน
40	ทะนาน	=	1	ถัง

เบี้ยจัน ใช้เป็น
สื่อกลางในการ
แลกเปลี่ยน ไทยนำเข้า
จากหมู่เกาะมัลดีฟและ
ฟิลิปปินส์ มีใช้กันทั้ง
เอเชียและแอฟริกา

สัดหรือต่าง
ตวงข้าวเปลือก

กระบุงตวง

ภาคกลาง

กระบุงปากบาน

การแบ่งข้าวในนา ประมาณ 2442-50

โดยมิชชันนารีอเมริกัน

การหาบข้าวด้วยบุงขนาดต่างๆ ประมาณ พ.ศ. 2442-50

- ในหนังสือคำให้การของชาวกรุงเก่าว่า พระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ.2301-2310) ได้ออกพระราชบัญญัติใช้เครื่องชั่ง เครื่องตวง เครื่องวัดต่างๆ จึงอาจจะ มีขึ้นในแผ่นดินนี้หรือก่อนหน้านั้นขึ้นไปอีกก็ได้ ต่อมาถึงสมัย รัตนโกสินทร์ได้มีการใช้ถังตวงข้าวแล้ว ดังปรากฏในสมัยในรัชกาลที่ 3 ตอนรบกับญวน ได้ส่ง "ข้าวสาร 288 เกวียน 28 ถัง ข้าวตัง 167 ถัง เกลือ 77 เกวียน 2 ถัง "ไปให้กองทัพ แสดงว่ามีการใช้ถังเป็น เครื่องตวงแล้ว ในประกาศรัชกาลที่ 4 เรื่องห้ามส่งข้าวออกมีว่า ฝน น้อยทำนาไม่ได้ผล "ผู้ที่มีเงินก็ตักกันซื้อข้าวไว้ จนราคาข้าวสารขึ้นถึง ถังละกึ่งตำลึง เดียวนี้ลดกลงมาอยู่ถังละ 5 สลึงเฟื้อง" ถังเหล่านี้เป็นถัง ตวงข้าวสารซึ่งมีความจุ 20 ทะนาน

การใช้ถังไม้เป็นเครื่องตวง ใช้แทนลัดซึ่งเป็นเครื่องสานและใช้
ตวงข้าวเปลือก เพราะข้าวเปลือกมีเปลือกเปลือ่งพื้นที่ มาตรการลัดตวง
ข้าวเปลือก ถือว่าเท่ากับ 25 ทะนาน ส่วนถังไม้ตวงข้าวสาร จึงใช้ 20
ทะนาน

การใช้ถังเป็นเครื่องตวงโดยกำหนดว่า 20 ทะนานเป็น 1 ถังนั้น จะ
มีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่แน่ชัด อาจจะมีมาสมัยหลังสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช(พ.ศ. 2231)ทั้งนี้ก็เพราะลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาใน
สมัยนั้นได้พูดถึงการใช้เครื่องตวงว่ามีทะนาน โดยไม่กล่าวถึงถังเลย

การตวงข้าวด้วยถังไม้

มาตราตวงข้าวเปลือก

- 100 เมล็ดข้าว = 1 ใจมือ
- 4 ใจมือ = 1 กำมือ
- 4 กำมือ = 1 แล่ง
- 2 แล่ง = 1 ทะนาน
- 40 ทะนาน = 1 ถัง
- 40 ถัง = 1 บัน
- 2 บัน = 1 เกวียน

- ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 มีการตั้งกระทรวงพาณิชย์ขึ้นมาในปี พ.ศ.2462 ได้โอนงานช่างตวงวัดจากกระทรวงเกษตรมาไว้ในกระทรวงพาณิชย์ และได้ออกพระราชบัญญัติมาตราช่างตวงวัด พ.ศ.2466 และบังคับให้ใช้วิธีช่างตวงวัดแบบเมตริกซึ่งเทียบเท่ากับมาตราไทยเดิมได้ดังนี้

1	ทะนานหลวง	1	ลิตร
1	สัดหลวง	20	ลิตร
1	บั้นหลวง	1,000	ลิตร
1	เกวียนหลวง	2,000	ลิตร

- (ใช้กระเชอตวง)

1 กระเชอ = 1 สัก เป็น 5 ทะนาน

20 ทะนาน = 1 ถัง

25 ทะนาน = 1 กระบุง

(ทะนาน เป็นเครื่องตวง ทำด้วยกะลามะพร้าว = 8 ฟายมือ หรือ 1 ลิตร)

80 สักหรือ 100 ถัง = 1 เกวียน = 2,000

ลิตร

ภาคเหนือ

สัดหรือต่าง

ใช้ตวงข้าวเปลือก คือ ต่างขนาดใหญ่ บรรจุกหรือตวงข้าวได้ ๒๕ ลิตร
ต่างขนาดเล็กใช้ตวงข้าวได้ ๒๐ ลิตร

ต่างหรือสัก

- มีลักษณะคล้ายbungคือ กั้นสี่เหลี่ยมจัตุรัส แต่รูปทรงจะเพรียวกว่า คนเมืองเรียกว่า “ต่าง” ชาวไทใหญ่ จ.แม่ฮ่องสอนเรียกว่า “ก้อกเป่” ต่างหรือสักซึ่งใช้ดวงข้าวเปลือกมักจะสาน ๒ ชั้น ตาถี่ ด้วยลายซ้ายขวา ลักษณะฟันปลา แล้วใช้ชั้นหรือยางรักเคลือบผิวทั้งด้านนอกและด้านในเพื่ออุดรอยขีดสานของเส้นตอกกันรูรั่ว ส่วนปากจะติดขอบทั้งด้านนอกและด้านในด้วยตอกเส้นใหญ่ กว้างประมาณ ๕ ซม. หรือบางรายอาจจะใช้เหล็กเส้นแบนตอกยึดติดขอบปาก เพราะเป็นส่วนที่จะต้องใช้งานหนักจากการปาดปาก เนื่องจากเป็นเครื่องดวง ส่วนฐานก็จะใช้ไม้เนื้อแข็งมัดยึดทั้ง ๔ มุม

ภาคเหนือ

ใช้กอกแป้

1 แป้ = 3.5 ลิตร

1 ควาย = 2.8 ลิตร

1 ควาย = 4.5 แป้ (ทะนานใหญ่)

8 ควาย = 1 หลัง

หรือ 1 ต่าง = 154 ลิตร

1 ต่าง = 1-1.5 ถัง

ภาคใต้

- เรียกมาตราชั่งน้ำหนักว่า “กัณฑ์” **gantang** เป็นภาษามลายู สำเนียงภาคกลาง ส่วนภาษามลายูท้องถิ่นหรือภาษามลายูที่ใช้ในแถบจังหวัดปัตตานีจะเรียกว่า “กาแต” ปริมาตรสิ่งของจำนวน 1 กัณฑ์ เทียบได้เท่ากับปริมาตร 1 ทะนาน ในมาตราตวงของไทยโดยประมาณ
- กัณฑ์จะทำด้วยไม้ เช่น ไม้ขนุนหรือไม้ตะเคียน ลักษณะทรงกระบอก ก้นเรียว คล้ายแก้วน้ำหนักใหญ่ คว้านเอาเนื้อไม้ส่วนในออก และบริเวณส่วนปากของกัณฑ์จะสวมปลอกโลหะรัดไว้เพื่อความแข็งแรงอีกด้วย

- การตวงเพื่อวัดปริมาตร ในสมัยก่อนจะใช้แ่งซึ่งทำจากกะลามะพร้าว ขนาดเขื่องและกันตังเป็นเครื่องตวง แต่ค่าที่ได้จะไม่เป็นมาตรฐาน ทั้งนี้เพราะแ่งและกันตังนั้น ผู้เป็นเจ้าของแต่ละคนจะเป็นผู้กำหนดขนาดและทำขึ้นมาใช้เอง
- ต่อมาจึงมีการกำหนดปริมาตร 1 แ่งเท่ากับ 1 ลิตร หรือ 1,000 ซีซี ตามมาตรฐานสากล ชาวบ้านทั่วไปจะเรียกปริมาตรของ 1 ลิตรนี้ว่า 1 แ่งหลวง ซึ่งต่อมาคำว่า แ่ง และแ่งหลวง หายไป และใช้คำว่า ลิตร แทน และปริมาตรการตวง 4 แ่ง เท่ากับ 1 กันตัง ก็เปลี่ยนมาใช้ 4 ลิตร เท่ากับ 1 ทะนาน แทน